

Inleiding: Teulings als Hayekiaan?

Edwin van de Haar

Ter gelegenheid van het afscheid van Coen Teulings als directeur van het Centraal Planbureau (CPB) hebben de redactie van TPEdigitaal, de auteurs en enkele medewerkers van het CPB een themanummer samengesteld, dat op 25 april aan Teulings werd aangeboden tijdens zijn afscheidsseminar 'Should We Stay or Should We Go. On the Future of Europe and the Eurozone'. De bijdragen pogen onder andere de wetenschappelijke veelzijdigheid van de econoom Teulings te weerspiegelen.

Economie is een sociale wetenschap, waarin het menselijk handelen centraal staat. De vraag naar de capaciteiten en beperkingen van de mens is derhalve van groot belang. Dat het mensbeeld in de economie niet onomstreden is, blijkt uit de discussie over gedrageconomie die onder anderen door Nobelprijswinnaar Kahneman is geïnitieerd. Bij wijze van inleiding wordt getracht licht te werpen op Teulings' mensbeeld, in bijzonder hoe dit zich verhoudt tot het mensbeeld van een andere Nobelprijswinnaar in de economie die hij naar eigen zeggen bewondert, namelijk Friedrich Hayek.

1 Afscheid van een bijzondere directeur

Een veelzijdige econoom, anders valt Coen Teulings niet te karakteriseren. Teulings was de afgelopen zeven jaar zonder twijfel de oppereconoom van het CPB. Hij is dat niet alleen in hiërarchische zin, maar vooral omdat hij op veel deelgebieden van de economie in discussies met de experts vaak de beslissende vraag of kanttekening plaatst. Van grondprijzen tot Eurocrisis, van belastingpolitiek tot pensioenen: Coen discussieerde en publiceerde erover. Hij is daarbij altijd op zoek naar een diepere verklaring, immer bereid tot uitwisseling van wetenschappelijke argumenten, zowel in Nederland als in het buitenland. En als hij van een bepaald vakgebied geen kennis had, zoals tot 2008 de financiële markten, dan maakte hij het zich snel eigen. Als CPB'er verloor hij daarbij nooit de maatschappelijke context of de beleidsmatige relevantie uit het oog.

Coen's brede belangstelling en kennis blijken ook uit de bijdragen aan dit themanummer dat speciaal ter gelegenheid van zijn afscheid is samengesteld. Namens het CPB wil ik de redactie van TPEdigitaal hartelijk danken voor het enthousiasme waarmee zij dit idee omarmde. Die dank geldt natuurlijk speciaal de groep eminente auteurs, die allen bereid waren om onder grote tijdsdruk een bijdrage te leveren. Dit themanummer is qua onderwerpen veelzijdig en intellectueel stimulerend. Het

is bedoeld als een passend, want inhoudelijk, saluut aan Coen, de man die van zichzelf zegt bij voorkeur over economie te praten!

2 Teulings en Hayek

In zeven jaar CPB-directeurschap is in de media het dominante beeld ontstaan van Teulings als de eigenwijze, prominente wetenschapper, die wars van politieke gevoeligheden de laatste stand van zaken verkondigt uit de economische wetenschap (zie bijvoorbeeld Meeus 2012; Willems 2013; Steinglass 2013). Dat is inderdaad een belangrijk deel van het verhaal, maar lang niet het enige. Hoewel hij het in de marge van interviews en gesprekken wel aangeeft, is bijvoorbeeld onderbelicht gebleven dat Coen een bewonderaar is van de Oostenrijkse klassiek-liberale¹ econoom Friedrich Hayek (1899-1992). Dat is opmerkelijk, want Hayek was juist groot tegenstander van centrale planning, het socialisme in al zijn verschijningsvormen en het type economische wetenschap met macromodellen dat op het CPB volop wordt bedreven. Hoewel Teulings verleden jaar in een interview nog eens nadrukkelijk afstand nam van het idee van CPB-oprichter Tinbergen, dat je met economische planning de problemen van de wereld zou kunnen oplossen (Verzeckerd, 2012), lijkt de tegenstelling tussen deze Hayek en Teulings alsnog groot. Het roept de vraag op of er van deze bewondering iets terug te vinden is in het denken van Teulings.

White (2012) stelt dat het grote en centrale strijdpunt in de geschiedenis van het publieke, economische debat is welke institutie de economie in belangrijkste mate zou moeten aansturen: de markt of de staat. Dit is natuurlijk geen zwart-wit tegenstelling, maar de contouren van dit debat zijn gemakkelijk te ontwaren. Hayek stond vanaf de jaren twintig ferm aan de kant van de markt. Zijn tegenspelers waren Keynes en andere collectivisten, waaronder zeker ook Tinbergen en zijn hedendaagse volgelingen. Deels is de tegenstelling ook methodologisch. Waar Hayek economische wetenschap vooral als een ‘talige’ bezigheid zag, heeft de economie zich sinds de jaren veertig overwegend in kwantitatieve richting ontwikkeld. Centraal staan de modelmatige en wiskundige aanpak, onder (soms simultane) aanname van rationele nutsmaximaliserende actoren, en markten die richting evenwicht tenderen (Morgan 2012, pp.378-412). Dit biedt een goede maat voor een vergelijking tussen Hayek en Teulings.

3 Mensbeeld

Hayek heeft, net zoals zijn leermeesters Ludwig von Mises, Adam Smith en David Hume, een realistisch mensbeeld. De mens wordt gestuurd door een combinatie van emotie en ratio, maar geen van beide is bepalend voor het menselijk gedrag.

¹ Voor de belangrijkste onderverdelingen in de liberale politieke filosofie, zie Van de Haar (2011).

Dit betekent dat Hayek niet vertrouwt op de almacht van de menselijke ratio. Niet dat hij het idee van menselijke rationaliteit verwerpt; het gebruik van het verstand is zijns inziens onmisbaar voor de mens en maakt vooruitgang en ontwikkeling mogelijk. Maar Hayek gelooft niet dat de ratio in staat is dusdanig veel informatie te verwerven of te verwerken, dat overwegend rationeel gedrag mogelijk is. Het is onmogelijk de rol van de emoties uit het menselijk handelen te dringen. Hayek verwerpt dus de centrale aanname onder economen van het rationele, nutsmaximaliserende individu. Voor hem doet dit de veelzijdigheid van de mens en de complexiteit van de moderne samenleving onrecht aan (Van de Haar 2009, pp.20-23) en is het niet behulpzaam bij het verklaren van economische ontwikkelingen. Hoewel de discussie over de menselijke natuur teruggaat tot de antieke denkers en bijvoorbeeld centraal stond in 18^e eeuwse Verlichting (zie Berry 1986), heeft het debat de laatste jaren weer vernieuwde prominentie gekregen, bijvoorbeeld door het werk van Steven Pinker (2002). In de economische wetenschap heeft Daniel Kahneman met *Thinking, fast and slow* (2011) een belangrijke stimulans geleverd. In dit recente werk wordt het realistische Hayekiaanse mensbeeld grosso modo bevestigd.

Hayek paste zijn mensbeeld ook onverkort toe in zijn economische werk. In zijn belangrijke artikel *The Use of Knowledge in Society* dat in 1945 in de *American Economic Review* verscheen, is het centrale argument dat ieder individu slechts partiële en imperfecte kennis heeft. Bij gebrek aan kennis over alle relevante informatie van een product of dienst werkt het prijsmechanisme als centraal informatiepunt voor individuen op een bepaalde markt. Via vrije prijsvorming ontstaat een zekere mate van coördinatie en efficiënte inzet van de diverse productiemiddelen (Hayek 1948, pp. 77-91).

Teulings en zijn medeauteurs halen het artikel van Hayek met grote instemming aan in *De Cirkel van Goede Intenties* (Teulings, Bovenberg en Van Dalen 2005, pp. 39, 42, 76). Recent ging Teulings uitgebreider in op het punt van de menselijke rationaliteit. Ook hij denkt niet dat de mens overwegend rationeel is. Wel merkt hij op dat rationeel gedrag soms perfect doelmatig kan zijn, niet in de laatste plaats op de financiële markten, waar kuddedrag en het meeliften op de kennis van anderen noodzakelijk is (Teulings 2012). In deze lijn passen ook meer algemene uitspraken, met name over de te grote broek die intellectuelen en wetenschappers aantrekken bij het becommentariëren van actuele gebeurtenissen zonder acht te slaan op (het ontbreken van) feiten, of wanneer zij zich ten onrechte laten voorstaan op hun vermeende superieure kennis of inzichten (Teulings 2011; Thomas en Zonderop 2011). Dit was ook een van Hayek's stokpaardjes (Hayek, 1966, 178-194). Er kan dus voorzichtig worden gesteld dat Teulings inderdaad Hayek's mensbeeld deelt. De vraag is echter of dat ook geldt voor die andere pijler van de moderne modelgerichte economie, het evenwichtsdenken?

4 Op weg naar Wenen?

Naar eigen zeggen verloor Hayek zijn prominente positie onder economen door de publicatie van het op het algemene publiek gerichte en politieke boek *The Road to Serfdom* (1945), maar vooral doordat hij geen geloof had in macro-economie en econometrie. Dit plaatste hem ook op afstand van de Chicago School, hoewel hij zijn hele leven bevriend was met Milton Friedman en zij beiden prominente publieke vertolkers waren van het klassiek-liberalisme (Hayek 1994, pp. 143-144). Het evenwichtsdenken en de daaruit ontwikkelde (macro-)methodologie met geagregeerde grootheden is wat de Oostenrijkers en de Chicago School van elkaar scheidt, ondanks hun gedeelde uitgangspunt dat alleen de vrije markt het juiste economische ordeningsprincipe is (Callahan 2004, pp. 95-99; Cubeddu 1993, p. 127; White 2012, pp. 93-95, 313).

Dit is ook het grote verschil tussen Teulings en Hayek. De favoriete econoom van Teulings is namelijk Ken Arrow (Banning 2010) en Arrow is juist de grote man van het evenwichtsdenken en *welfare economics*. Dit laatste zet Arrow op afstand van Friedman en andere vrijmarkteconomen (Pennington 2011, p. 17), alhoewel zij weer wel, net als Hayek, Smith's theorie van de onzichtbare hand beschouwen als 'de meest belangrijke intellectuele bijdrage van het economisch denken aan het algemene inzicht in sociale processen' (Skousen 2005, p. 253).

Teulings bepleit het gebruik van kleinere modellen dan de grote macro-economische modellen die op het CPB in gebruik zijn. Maar hij neemt zeker geen afstand van het gebruik van modellen als zodanig, noch van het evenwichtsdenken (Elbourne en Teulings 2011²; Gautier en Teulings 2012; Teulings en Zubanov 2011).

Op basis van deze korte, vergelijkende exercitie kan dus gesteld worden dat Teulings hoogstens een halve Hayekiaan is. Op de weg van Amsterdam naar Wenen is hij halverwege. Dat hij ooit het eindpunt zal halen lijkt overigens onwaarschijnlijk. Daarvoor zou hij namelijk wel erg veel van zijn methodologische overtuigingen overboord moeten gooien. Over het halverwege halt houden zou Hayek overigens niet verbaasd zijn geweest. In een toespraak getiteld *On Being an Economist* (Hayek 1991, p. 35) stelde hij namelijk al vast: "The economist's lot, however, is to study a field in which, almost more than any other, human folly displays itself".....

Auteur

Dr. Edwin van de Haar (e-mail: E.R.van.de.Haar@cpb.nl) is politicoloog, en directiesecretaris en hoofd communicatie van het CPB.

² In dit paper wordt bijvoorbeeld de output-gap geanalyseerd, een term die nauw samenhangt met het idee van economisch evenwicht.

Literatuur

- Berry, Christopher, 1986, *Human Nature*, Basingstoke: Macmillan.
- Banning, Cees, 2010, Met beide poten stevig in de polder, *NRC Handelsblad*, 20 en 21 november 2010.
- Callahan, Gene, 2004, *Economics for Real People. An Introduction to the Austrian School*, second edition, Auburn: Ludwig von Mises Institute.
- Cubeddu, Raimondo, 1993, *The Philosophy of the Austrian School*, London: Routledge.
- Elbourne, Adam en Coen Teulings, 2011, The Potential of a Small Model, CPB Discussion Paper 193.
- Gautier, Pieter en Coen Teulings, 2012, Sorting and the Output Loss Due to Search Frictions, CPB Discussion Paper 206.
- Haar, Edwin van de, 2009, *Classical Liberalism and International Relations Theory. Hume, Smith, Mises and Hayek*, New York: Palgrave Macmillan.
- Haar, Edwin van de, 2011, *Bemind maar Onbekend. De Politieke Filosofie van het Liberalisme*, Soesterberg: Aspekt.
- Hayek, Friedrich, 1948, *Individualism and Economic Order*, Chicago: The University of Chicago Press.
- Hayek, Friedrich, 1967, *Studies in Philosophy, Politics and Economics*, New York: Simon and Schuster.
- Hayek, Friedrich, 1991, *The Trend of Economic Thinking. Essays on Political Economists and Economic History*, The Collected Works of F.A. Hayek, Volume III, edited by W.W. Bartley III and Stephen Kresge, Chicago: The University of Chicago Press.
- Hayek, Friedrich, 1994, *Hayek on Hayek. An Autobiographical Dialogue*, edited by Stephen Kresge and Leif Wenar, Chicago: The University of Chicago Press.
- Kahneman, Daniel, 2011, *Thinking, fast and slow*, New York: Allen Lane.
- Meeus, Tom-Jan, 2012, Een Irritante Adviseur die graag een beetje elitair blijft, *NRC Handelsblad*, 16 en 17 juni 2012.
- Morgan, Mary S., 2012, *The World in the Model. How Economists Work and Think*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Pennington, Mark, 2011, *Robust Political Economy. Classical Liberalism and the Future of Public Policy*, Cheltenham: Edward Elgar.
- Pinker, Steven, 2002, *The Blank Slate. The Modern Denial of Human Nature*, New York: Penguin Books.
- Skousen, Mark, 2005, *Vienna & Chicago. Friends or Foes? A Tale of Two Schools of Free-Market Economics*, Washington, D.C.: Regnery.
- Steinglass, Matt, 2013, Dutch Start to Decry Austerity, *Financial Times*, 1 april.
- Teulings, Coen, Lans Bovenberg en Harry van Dalen, 2005, *De Cirkel van Goede Intenties. De Economie van het Publieke Belang*, Amsterdam: Amsterdam University Press.
- Teulings, Coen en Nick Zubanov, 2011, Is Economic Recovery a Myth? Robust Estimation of Impulse Responses, CPB Discussion Paper 131.
- Teulings, Coen, 2011, Tatoeages overall- dat zijn zij, *NRC Handelsblad*, 1 en 2 oktober.
- Teulings, Coen, 2012, Markt en Staat, lezing voor Holland Financial Centre en Duisenberg School of Finance, Amsterdam, 6 juni (zie www.cpb.nl).
- Thomas, Casper en Yvonne Zonderop, 2011, Geloof mij nu maar, De planbureauidirecteuren over de wetenschap, *De Groene Amsterdammer*, 14 juli.
- White, Lawrence H., 2012, *The Clash of Economic Ideas. The Great Policy Debates and Experiments of the Last Hundred Years*, Cambridge: Cambridge University Press.

Willems, Leon, 2013, Planbureaudirecteur Teulings trekt op geheel eigen wijze deur achter zich dicht, *Financieele Dagblad*, 16 maart.

‘Ik ben van nature geen zwartkijker. Portret van Coen Teulings’, 2012, *Verzekerd!*, nummer 4.